

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

SENIOR FASE

GRAAD 9

NOVEMBER 2014

LEWENSORIËNTERING

PUNTE: 70

TYD: 2 uur

Hierdie vraestel bestaan uit 11 bladsye.

INSTRUKSIES AAN KANDIDATE

1. Lees die instruksies aandagtig deur voordat jy die vrae beantwoord.
2. Laat 'n reël oop aan die einde van ELKE vraag.
3. Nommer jou vrae korrek volgens die nommeringstelsel wat in die vraestel gebruik word.
4. Die vraestel bestaan uit DRIE afdelings:
AFDELING A: 25 punte (Verpligtend)
AFDELING B: 25 punte (Verpligtend)
AFDELING C: 20 punte (Kies slegs TWEE vrae)
5. Beantwoord AFDELING C in volsinne en paragrawe. Die vrae in hierdie afdeling toets jou vermoë om jou kennis en vaardighede toe te pas.
6. Skryf netjies duidelik en leesbaar.
7. Gebruik 'n blou of swart pen.

AFDELING A (VERPLIGTEND)**VRAAG 1**

1.1 Vier moontlike antwoorde word vir elk van die volgende vrae/stellings verskaf. Kies die korrekte antwoord en skryf die letter (A–D) langs die nommer (1.1.1–1.1.10) in jou ANTWOORDEBOEK neer bv. 1.1.11 E.

1.1.1 Die veiligste manier om jouself teen ongewenste swangerskap, seksuele oordraagbare infeksies (SOI's) en MIV te beskerm is deur ...

- A jouself te laat toets.
- B slegs een seksmaat te hê.
- C voorbehoedmiddels te gebruik.
- D die weerhouding van seks. (1)

1.1.2 'n Mediese toestand wat jou die hele tyd hartseer en bekommerd laat voel en jou dikwels verhoed om 'n normale lewe te lei.

- A Rou
- B Stres
- C Depressie
- D Skok (1)

1.1.3 ... is die vermoë om met selfvertroue te praat en opreg te wees.

- A Passief
- B Spekuleer
- C Selfversekerd
- D Aggressief (1)

1.1.4 Vryheidsdag word op ... elke jaar gevier.

- A 27 April
- B 27 Maart
- C 1 Mei
- D 16 Junie (1)

1.1.5 Die mees waarskynlike manier om 'n seksuele oordraagbare infeksie (SOI) op te doen is deur ...

- A iemand te omhels
- B onbeskermende seks te hê
- C handdoeke en ander gereedskap te deel.
- D masturbasie (1)

- 1.1.6 “Soos ek by die deur uitstap, na die hek wat na my vryheid sou lei, het ek geweet indien ek nie my bitterheid en haat agterwee laat nie, ek nog steeds ’n gevangene sou wees.” Hierdie was ’n bekende aanhaling gemaak deur ...
- A Nelson Mandela.
 - B Trevor Noah.
 - C Albertina Sisulu.
 - D Jacob Zuma. (1)
- 1.1.7 Om vinnig deur ’n teks te lees op soek na spesifieke inligting.
- A Oppervlakkig lees
 - B Vluglees
 - C Lees vir plesier
 - D Studielees (1)
- 1.1.8 Wanneer jy jou vakke vir Graad 10 kies, moet jy ... oorweeg.
- A jou ouers se belangstellings
 - B jou sportprestasie
 - C jou voorkoms
 - D jou belangstellings, vermoë en aanleg (1)
- 1.1.9 ... verwys na die gebruike, idees en leefwyse van ’n groep mense.
- A Familie
 - B Vriende
 - C Religie
 - D Kultuur (1)
- 1.1.10 Die Wet op ... bevorder werknemer deelname aan besluitneming deur die vestiging van werkplekforums.
- A Gelyke Indiensneming
 - B Basiese Diensvoorwaardes
 - C Arbeidsverhoudinge
 - D Vaardigheidsontwikkeling (1)

1.2 Voltooi die sin deur die woorde in die onderstaande lys te gebruik.

finansiële; energie; sosiale; tyd; vrywilligerdiens

(1.2.1) ... is die beginsel waar jy jou (1.2.2) ... en (1.2.3) ... aanbied tot voordeel van ander in die gemeenskap as 'n (1.2.4) ... verantwoordelikheid eerder as vir enige (1.2.5) ... vergoeding. (5 x 1) (5)

1.3 Kies die beskrywing in KOLOM B wat pas by die term in KOLOM A. Skryf slegs die nommer (1.3.1–1.3.5) en die ooreenstemmende letter (A–E) bv. 1.3.1 H.

KOLOM A		KOLOM B	
TERM		BESKRYWING	
1.3.1	Lewenslange leer	A	'n risikofaktor wat tot die vlak van tienerswangerskap kan bydra
1.3.2	Versoening	B	besluite gebaseer op kennis van reg en verkeerd
1.3.3	Studieplan	C	help leerders om hul studierooster en aktiwiteite te beplan
1.3.4	Morele oordeel	D	'n manier vind om verskille op te los
1.3.5	Middelmisbruik	E	die proses om vir die res van jou lewe lewensvaardighede en kennis op te doen

(5 x 1) (5)

1.4 Dui aan of die volgende stellings WAAR of ONWAAR is.

1.4.1 Self-konsep kan positief of negatief wees. (1)

1.4.2 Oneerlike regeringsamptenare gebruik hul posisie om aan hul vriende en familie werk te verskaf. (1)

1.4.3 Positiewe rolmodelle stel goeie voorbeelde aan tieners. (1)

1.4.4 Optimale liggaamlike welsyn word ontwikkel deur fisiese aktiwiteite en gesonde eetgewoontes te kombineer. (1)

1.4.5 Adollesente ervaar fisiese en emosionele veranderinge. (1)

TOTAAL AFDELING A: 25

AFDELING B (VERPLIGTEND)**VRAAG 2**

Lees die onderstaande gevallestudie en beantwoord die vrae wat volg.

ANN SE STORIE

Ek en daardie ou het vir net langer as drie maande uitgegaan. Ons het albei baie gedrink. Hy het een aand baie kwaad vir my geword en het my uitgejou en daarna het hy my teen die muur gestoot. Ek het regtig bang geword, maar hy het jammer gesê en ook gesê dat hy dit nooit weer sou doen nie. Toe hy die volgende naweek intiem wou verkeer, het ek hom gevra om 'n kondoom aan te sit. Hy het geantwoord dat hy nie een het nie. Ek het hom gevra om op te hou, maar hy het geweier. Hy het gesê dat dit nie saak maak nie; ek moet my nie daaroor bekommer nie.

Ek het aan die begin half gelag, want ek het gedink dat hy grappies maak, maar ek het bang geword toe ek besef dat hy ernstig is. Ek het gesê dat hy moet stop, maar hy wou nie. Ek het hom weggestoot, maar hy het my teruggestoot en my met sy liggaam vasgepen. Hy was baie sterk. Hy het my verkrag. Ek het hom vertel dat ek as kind mishandel is. Ek was alreeds baie depressief en het myself gesny.

Dinge het baie sleg na die verkragting begin word. Ek het probeer selfmoord pleeg. Ek dink dat ek myself net baie erg wou sny, maar toe het ek te diep gesny en was amper dood. Hulle moes my hospitaal toe haas.

[Aangepas uit *Huishoudelike Geweld*, Hulpbronsentrum Victoria]

- 2.1 Noem enige TWEE tipes geweld waaraan Ann onderwerp was. (2)
- 2.2 Waarom is verkragting 'n geweldsmisdaad? (2)
- 2.3 Bespreek die verskillende maniere waarop verkragting 'n slagoffer se gesondheid en veiligheid kan affekteer. (3)
- 2.4 Stel DRIE maniere voor hoe Ann met haar situasie kan deal of hoe sy dit kan verander. (3)

[10]

VRAAG 3

Lees die uittreksel oor afknouery (boelie) en beantwoord die vrae wat volg.

Afknouery is die mees algemene vorm van geweld. Sowat 15 tot 30 persent van tieners was al by afknouery betrokke. Meer as twee-derdes van tieners glo dat skole gebrekkig daarop reageer en dat volwassenes se hulp ongeregeld en ondoeltreffend is. Hierdie opinies is verbasend, aangesien 25 persent van onderwysers nie afknouery as verkeerd beskou nie.

Afknouery kan gedefinieer word as 'n doelbewuste daad van aggressie of manipulasie. Dit vind plaas wanneer herhaalde, sistematiese en kwetsende woorde of gedrag deur een persoon aan 'n ander oorgedra word.

Die Johannesburgse sielkundige Sandra Brownrigg sê dat afknouery ernstige, langtermyn uitwerkings op 'n kind se geestes- en fisieke gesondheid het. Sy sê: "Slagoffers van afknouery is meer geneig tot fisieke probleme soos verkoue en hoes, seer kele, swak eetlus en slaapwandelaar. Afknouery affekteer jou konsentrasie op skool en lei tot 'n afname in skoolprestasie. Dit affekteer ook 'n slagoffer se selfbeeld en gevoelens van eiewaarde. Tieners sal waarskynlik hulself sosiaal begin onttrek en depressief word. Sommige van hulle mag dalk wapens skool toe neem vir beskerming of selfmoord oorweeg as die enigste manier van ontsnapping. Navorsing het getoon dat selfs jare nadat hulle afgeknou is, sal voormalige slagoffers hoër vlakke van depressie en 'n swakker selfbeeld as ander volwassenes hê."

[Aangepas: www.peoplemagazine.co.za – 6 Des 2012]

3.1 Verduidelik die term *afknouery*. (2)

3.2 Beskryf die effek van afknouery op slagoffers. (3)
[5]

VRAAG 4

Lees die uittreksel oor Mahatma Gandhi en beantwoord die vrae wat volg.

Bydraes van verskeie godsdienste om vrede te bevorder:

GANDHI – BIOGRAFIE VAN MAHATMA GANDHI

Mohandas Gandhi word beskou as die vader van die Indiese onafhanklikheidsbeweging. Gandhi het vir 20 jaar in Suid-Afrika geveg teen diskriminasie. Dit was daar dat hy sy konsep van *satyagraha*, 'n vreedsame manier van protes teen onreg, geskep het. Terwyl hy in Indië was, het Gandhi se ooglopende hoë morele standaarde, simplistiese lewensstyl en minimale kleredrag hom na mense aangetrek. Hy het die res van sy lewensjare deurgebring deur ywerig te werk om die Britse heerskappy oor Indië te verwyder asook om die lewens van Indië se armste klasse te verbeter. Baie burgerregte-leiers, insluitend Martin Luther King Jr., het Gandhi se konsep van vreedsame protes gebruik as 'n model vir hul eie stryd.

Gandhi het die volgende gesê:

“'n Oog vir 'n oog sal net die hele wêreld blind maak.”

“Mag wat op liefde gebaseer is, is 'n duisend keer meer doeltreffend en permanent as mag wat verkry is uit vrees vir straf.”

“Daar is baie sake waarvoor ek bereid is om te sterf, maar nie een saak waarvoor ek bereid is om te moor nie.”

Gandhi het sy konsep van *satyagraha*, 'n vreedsame manier van protes teen onreg, ontwikkel. Die woord *satyagraha* beteken “gedwing deur waarheid”, en was sy metode van aksie gebaseer op die beginsel van dapperheid en geen geweld. Hy het geglo dat die manier waarop mense optree meer belangrik is as wat hulle bereik. Hierdie idee van *satyagraha* het Nelson Mandela later beïnvloed in die stryd teen apartheid.

4.1 Wie was Mahatma Gandhi? (1)

4.2 Gandhi's se 4de leering was: “'n Oog vir 'n oog maak net die hele wêreld blind”. Wat het hy bedoel toe hy hierdie woorde uiter? (2)

4.3 Verduidelik kortliks hoe Gandhi se teorie van *satyagraha* Nelson Mandela in sy stryd teen apartheid beïnvloed het. (2)

[5]

VRAAG 5

“Op hoërskool, kan jy aan jou beroepsdoelwitte begin werk. Jy moet besluite neem oor wat jy na Graad 9 gaan doen. Jy moet noukeurig oor jou keuse nadink sodat jy die onderrig en vaardighede sal ontvang wat jy nodig het vir die beroep waarin jy belangstel.”

5.1 Leerders wat Graad 9 suksesvol voltooi, kan uit twee moontlike opsies kies.
Verduidelik. (2)

5.2 Vergelyk die NVS en die NSS. (3)

[5]

TOTAAL AFDELING B: 25

AFDELING C

Beantwoord enige TWEE vrae uit hierdie afdeling.

VRAAG 6 (KEUSEVRAAG)

Kinders van tienerma's begin gewoonlik nie hul lewens op 'n vlak gelyk aan dié van ander nie. Hulle sal waarskynlik grootword in 'n arm, enkelma gesin, in 'n arm of laerklas omgewing bly en hoë risiko's ervaar in beide hul gesondheidstatus en potensiële skoolprestasie.

[Aangepas: *Kids having kids*, Washington DC: The Urban Institute Press]

Skryf 'n paragraaf van ongeveer 'n halfbladsy waarin jy die ongewenste resultate vir die kinders van tienerouers bespreek. In jou bespreking maak melding van jou eie ervaring oor hierdie saak.

[10]

EN/OF

VRAAG 7 (KEUSEVRAAG)

Ongeveer een uit elke agt tieners ly op een of ander tyd aan depressie. Jy het moontlik al van depressie gehoor – maar wat is depressie werklik? Jy het dalk al gehoor dat iemand sê hulle is depressief omdat hulle swak in 'n toets gevaar het, met 'n vriend baklei het of 'n verhouding beëindig het. Depressie is meer as net hartseer of af voel.

Depressie is 'n mediese toestand wat jou altyd hartseer en bekommerd laat voel. Dit verhinder jou om 'n normale lewe te lei.

Mense raak depressief vir verskillende redes. Probleme tuis, mislukking op skool, die beëindiging van 'n verhouding met 'n vriend of vriendin is uitdagende situasies wat depressie kan veroorsaak.

Jy is gevra om die gemeenskap op te voed oor depressie. In jou toespraak moet jy verduidelik wat depressie is, die oorsake en simptome daarvan.

[10]

EN/OF

VRAAG 8 (KEUSEVRAAG)

Lees die uittreksel oor Nasionale Jeugdag en beantwoord die vrae wat volg.

NASIONALE JEUGDAG (16 JUNIE 1976)

Weet jy dat 'n hele dag aan jou gewy word, die jongmense van Suid-Afrika? 16 Junie, Nasionale Jeugdag.

Roep in herinnering die kamerade wat toevallig jul ouderdom was – wat omgekom het nadat die polisie se rubberkoeëls hulle getref het; wie se rûe en bene rou met sambokke geslaan is; wie se longe met traangas gevul is en wie se jeug wreed kortgeknip is. En dit alles sodat julle vandag die vryheid van vandag kan geniet.

Die Soweto-onluste van 1976 het plaasgevind nadat duisende swart skoliere begin protesteer het teen die verpligte gebruik van Afrikaans in hul skole. Dit het begin met 'n jeug-optog in Soweto, maar het uitgekring na woonbuurte regoor die land. Soos spanning toegeneem het, is meer sekerheidspolisie ontplooi en die jeug het 'n simbool geword van waagmoed teen gewapende soldate. Op 16 Junie 1976 het die polisie op 'n byeenkoms van skoliere losgebrand en dit het een van die mees beduidende gebeurtenisse in die stryd teen Apartheid geword. Vandag word hierdie dag as 'n openbare vakansiedag herdenk en word die Nasionale Jeugdag genoem.

[Aangepas uit *mindset learn* – *Sunday Times Magazine*, May 2004]

Skryf 'n paragraaf van ongeveer 'n halfbladsy oor die belangrikheid van Nasionale Jeugdag. In jou paragraaf moet jy melding maak in watter jaar die gebeurtenis plaasgevind het, watter omstandighede tot die insident/gebeurtenis gelei het, watter menseregte geskend is en waarom ons hierdie dag vier.

[10]

TOTAAL AFDELING C: 20
GROOTTOTAAL: 70